

Лариса Василівна Івченко,
кандидат мистецтвознавства,
завідувач відділу музичних фондів
Інституту книгознавства
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського
ORCID: 0000-0003-2562-3979
e-mail: ivchenko@nbuv.gov.ua

ТВОРИ ДЖЕННАРО АСТАРІТИ В НОТНІЙ КОЛЕКЦІЇ ОЛЕКСІЯ РОЗУМОВСЬКОГО

Метою дослідження є отримання інформації про творчий шлях Дженнаро Астаріти (бл. 1745–1805), італійського композитора неаполітанської оперної школи, через комплексну атрибуцію його нотних джерел з відділу музичних фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. **Методологія дослідження** ґрунтується на застосуванні методів спеціальних історичних дисциплін – археографії, книгознавства і філігранології, музичного джерелознавства та власних емпіричних спостережень стосовно визначення авторства та датування нотних документів. **Наукова новизна** роботи пов'язана з першим дослідженням нотних джерел Дж. Астаріти з фондів Бібліотеки на предмет їхньої відповідності категоріям автограф, авторизований рукопис і прижиттєва копія. Також уточнені та встановлені назви творів, з'ясовані можливі шляхи надходження документів. Підтверджено, що рукописна партитура опери без назви [«Gernando e Costanza»] (1787, лібрето «L'Isola disabitata» П. Метастазіо) – це автограф композитора. Вперше вводиться до наукового обігу автограф партитури арії Компаньона (1785–1787, лібрето К. Гольдоні з опери «Il paese della Cuccagna», або «L'isola del Bengodi»). Партитура опери «Збитенник» (1786, лібрето Я. Княжніна) – автограф, але є написи словесного тексту у вокальних партіях іншим почерком (тобто – авторизований рукопис). Інструментальні партії увертюри до опери «Збитенник» є прижиттєвими копіями. Вперше подається розширений перелік опер Дж. Астаріти, складений за різними джерелами, з позначенням жанру, місця та часу прем'єри, доповнений перекладом назв українською мовою. **Висновки.** Відомості про рукописи надали змогу скоригувати інформацію щодо творчої спадщини та біографії композитора, зокрема ймовірне місце його перебування в 1785–1787 рр. Загалом Дж. Астаріта написав більше 50 опер, майже 40 з них є різновидами італійської комічної опери (drama giocoso, opera buffa, farsa), 7 опер-серія. Судячи з репертуару театрів, опери Дж. Астаріти були конкурентоспроможними у XVIII ст., а його музика знаходила відгук у широкій публіці. Водночас, отримана інформація надала змогу поглибити наші знання про музичні смаки представників української еліти XVIII ст., оскільки досліджувані документи є частиною нотної колекції Олексія Розумовського.

Ключові слова: атрибуція нотних джерел, Дж. Астаріта, італійська опера, О. К. Розумовський.

Актуальність теми дослідження. Представники плеяди італійських композиторів, які працювали в Росії і мали вплив на розвиток як російської, так і української музичної культури XVIII ст., все частіше стають об'єктом дослідження

музикознавців та істориків культури. Серед таких постатей – Дженнаро Астаріта – італійський композитор неаполітанської оперної школи, капельмейстер, антрепренер, викладач співу, добре відомий в Європі XVIII ст. і майже забутий у наш час¹, однак визнаний сучасними музикознавцями як музикант, що мав значний вплив на розвиток оперного мистецтва в Росії. Його нотні рукописи, копії творів та першодруки зберігаються у відділі музичних фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі – НБУВ).

Аналіз досліджень і публікацій. Перші дослідження документів із нотної колекції О. К. Розумовського, в т. ч. і творів Дж. Астаріти, здійснено в 1927–1937 рр. Олександром Дзбановським (1870–1938) – організатором і першим завідувачем музичного відділу Всенародної бібліотеки України (ВБУ УАН, зараз – НБУВ). Українські музикознавці Марина Гейліг, Андрій Ольховський, Тетяна Тихонова опублікували свої розвідки про раритетні нотні джерела XVIII ст. із фондів НБУВ ще в першій половині XX ст. [10]², Клавдія Черпухова і Тамара Шефер здійснили публікацію на початку 70-х років минулого століття [12], дослідження тривають і в XXI ст. (Ірина Сікорська [9], Лариса Івченко [2, 3, 4]). Однак київські, за місцем зберігання, джерела і досі залишаються поза увагою світового музикознавства. На жаль, відомостей про ці твори немає в довідниках та музичних енциклопедіях світу, за винятком українських.

Метою дослідження є отримання інформації про життєвий і творчий шлях Дж. Астаріти методом здійснення атрибуції (в тому числі повторної) «київських» нотних джерел, з'ясування їхньої справжності, можливих шляхів комплектування, років створення. Атрибуція джерел ґрунтувалася на застосуванні методів спеціальних історичних дисциплін – археографії (вивчення й описування документів, визначення авторства), книгознавства і філігранології (аналіз водяних знаків на папері), музичного джерелознавства, почеркознавства та власних емпіричних спостережень стосовно авторства та датування нотних документів. Атрибуція здійснювалася з використанням широких можливостей мережі Інтернет для ознайомлення з територіально віддаленими документами через бази даних інших бібліотек та бази даних міжнародних проектів – RISM (*Répertoire International des Sources Musicales* – Міжнародний каталог музичних джерел) та IMSLP (*International Music Score Library Project* – Міжнародний проект бібліотеки музичних партитур). Отримана інформація надала змогу скоригувати наші знан-

¹ Дженнаро Астаріта (*італ.* Gennaro Astarita, народився бл. 1745 – пом. 18.12.1805 у Роверето поблизу Неаполя). У деяких джерелах трапляється інший варіант прізвища – з подвоєною літерою «т» – Astaritta, але останнім часом прізвище здебільшого подається з однією «т», як у власноручних підписах композитора. Подеколи у відомих довідниках і енциклопедіях зазначають інший рік народження – 1749. Астаріту називають неаполітанцем, хоча місце його народження є невідомим, а прізвище поширене на півострові Сорренто (частина Неаполітанського королівства).

² У 1940 році було видано збірник праць Кафедри історії музики Київської консерваторії – «Українська музикальна спадщина». Кафедра планувала зробити систематичним дослідженням нот із колекції Розумовських: «До речі, всі три роботи є початком розробки того величезного рукописного матеріалу, який зберігається в бібліотеці Академії наук УРСР (музикальний відділ)» [10, с. 6].

ня про музичні смаки представників української еліти XVIII ст., оскільки досліджувані документи є частиною нотної колекції Олексія Розумовського¹. Роботу виконано згідно з плановою науковою темою відділу музичних фондів НБУВ «Атрибуція та експертиза як складова дослідження музичних пам'яток: основи теорії та практики» та за рахунок коштів бюджетної програми «Підтримка розвитку пріоритетних напрямів наукових досліджень» (КПКВК 6541230).

Виклад основного матеріалу. У нотній колекції Олексія Розумовського, що зберігається у відділі музичних фондів НБУВ, представлено фактично весь жанровий спектр європейської музики XVIII ст. Значна частина зібрання репрезентує музику італійських авторів (Ніколо Йомеллі, П'єтро Нардіні, Гаetano Пуньяні, Антоніо Саккіні, Джузеппе Тартіні та ін.), написану і вперше оприлюднену на європейських сценах, у концертних залах чи музичних салонах починаючи від другої половини XVIII ст., а серед опер – від 1757 р. («*L'Amante Ridicolo e Deluso*» Нікколо Піччінні) і закінчуючи 1787 р. («*Pirro*» Джованні Паезіелло). Оперні партитури в колекції представлено понад 40 назвами (96 одиниць зберігання), переважно це твори композиторів неаполітанської школи – Паскуале Анфоссі, Дженнаро Астаріті, Джузеппе Паезіелло, Нікколо Піччінні, Доменіко Чимарози.

Більшість нот, імовірно, придбано Олексієм під час подорожі, оскільки в 70-ті роки XVIII ст. він відвідав більшість великих культурних центрів Італії – Мілан, Флоренцію, Пізу, Сієнну, Рим, Неаполь, Лоретто, Венецію, Падую, Турин. Частина нот, можливо, надіслав Олексієві з Неаполя його молодший брат, меломан Андрій Розумовський², який у той час перебував на своїй першій дипломатичній посаді – російського посла при дворі Фердинанда IV, короля Неаполя і обох Сицилій (кінець 70-х років XVIII ст.). Орієнтовно три чверті оперної колекції придбано до 1774 р., про що свідчать встановлені дати походження рукописних партитур. Частина представлених у колекції опер, ймовірно, замовлено, куплено або скопійовано в Росії в 1774–1787 рр. Передусім це стосується нот композиторів, які жили і працювали в Росії – Дженнаро Астаріті, Джованні Паезіелло, Гаetano Пуньяні, Джузеппе Сарті, Томазо Траетти, Домініко Чимарози. Написання і перші постановки їхніх опер (або перші постановки в Росії) відносяться саме до 70-х і

¹ Олексій Кирилович Розумовський (1748–1822) – найстарший син гетьмана України Кирила Розумовського, чиновник Російської імперії, сенатор, дійсний таємний радник, куратор Московського університету, міністр народної освіти (1810–1816), кавалер орденів св. Олександра Невського та св. Володимира. Він – батько Варвари Волконської-Репніної, дід Варвари Репніної, приятельки та шанувальниці Тараса Шевченка. Родоначальник роду Перовських – батько письменника Олексія Перовського (літ. псевдонім Антоній Позорельський), дід поета, письменника, драматурга Олексія Толстого, одного з наймузичніших російських поетів, близько 200 його віршів покладено на музику, зокрема й Ференцом Лістом; дід братів Жемчужникових – Володимира, Льва, Миколи, Михайла, Олексія й Олександра (серед них – поети, письменники, художники, автори талановитої літературної містифікації – персонажу Козьми Пруткова); прадід Софії Перовської.

² Андрій Кирилович Розумовський (1752–1836) – граф, пізніше князь, дипломат, дійсний таємний радник, син гетьмана України Кирила Розумовського, молодший брат Олексія Розумовського, музикант-аматор, меценат. Утримував власний струнний квартет, в якому деякий час грав партію другої скрипки. Був особисто знайомий із Йозефом Гайдном, Людвігом ван Бетховеном та іншими видатними австрійськими композиторами і музикантами.

80-х років XVIII ст. За філігранями паперу книжкових блоків і форзаців встановлено, що всі нотні документи італійських опер, як і каталоги з колекції Олексія Розумовського, походять з XVIII ст., про це також свідчать їхні первісні оправи, виготовлені близько 1780–1785 рр. [3, с. 62].

Серед рукописів опер італійських композиторів найбільшу увагу привертають партитури Дж. Астаріти, оскільки саме в них маємо власноручні написи автора на титульних аркушах – «Originale di Gennaro Astarita». Інформації про життя одного з колись популярних композиторів збереглося небагато. Найповнішою є загальна стаття Денніса Ліббі (Dennis Libby) про життя і творчість композитора в енциклопедії «*The New Grove Dictionary of Music and Musicians*» [15, р. 121], там само представлено і список творів композитора, складений музикознавицею Марітою П. Мак-Клаймондс (Marita P. McClymonds) [16, р. 121–122]. Українські науковці – О. Дзбановський [1], А. Ольховський [5], Т. Шеффер, К. Черпухова [12], Л. Івченко [2, 3, 4], І. Сікорська [9], крім коротких відомостей про життя композитора, запозичених здебільшого із західноєвропейських довідників, завжди приділяють увагу джерелам Дж. Астаріти з нотної колекції О. К. Розумовського. Російські дослідники – Анна Порфірєва [6], Маргарита Пряшнікова [7], Олена Ходорковська [11] – докладно описують його перебування в Петербурзі, приділяють увагу його джерелам у бібліотеках Росії та діяльності Дж. Астаріти як антрепренера. Аналіз літератури про композитора дає підстави стверджувати, що життєвий і творчий шлях Дж. Астаріти в музикознавчих дослідженнях розкрито фрагментарно. Здебільшого, про його творчий шлях можемо дізнаватися за датами постановок опер та рукописами творів, що зберігаються в бібліотеках світу. Причинами втраченої популярності Дж. Астаріти в Західній Європі можна вважати його від'їзд із рідного міста та Італії у відносно молодому віці та тривале перебування в Росії, де висока конкуренція й обставини життя змусили його бути швидше музичним функціонером і педагогом, аніж композитором. Отже, він став чужим серед своїх на батьківщині і залишився чужим у Росії, де мода на італійців швидко відійшла та змінилася на засудження музичної «італійщини», тобто спільних рис, шаблонів та штампів, притаманних італійській музиці XVIII – початку XIX ст.

Як оперний композитор Дж. Астаріта дебютував влітку 1765 р. декількома номерами в комічній опері Нікколо Піччинні «*L'orfana insidiata*» на сцені найстарішого театру в Неаполі (*Teatro dei Fiorentini*). На підставі цього факту дослідники припускають, що він вчився у Н. Піччинні; а серед італійських істориків побутує гіпотеза, що Дж. Астаріта здобував музичну освіту в неаполітанській консерваторії Санта-Марія-ді-Лорето. Але стверджувати як перше, так і друге не маємо достатньо вагомих причин. Там само, в Неаполі, деякий час він керував капелою, де було поставлено дві його перші самостійні опери – «*Il corsaro algerino*» (1765) і «*Tra i due litiganti il terzo gode*» (1766). Після 1766 р. опери Дж. Астаріти в Неаполі

не ставилися¹ (за винятком опери-серія «*Ulisse e Circe*», 1777²), однак у виданнях текстів багатьох лібрето його опер композитор значиться як «*Maestro di Cappella Napolitano*», а від 1779 р. його вже зазначають просто як відомого композитора (*celebre Maestro*). Після або одночасно з Неаполем він працював у Палермо на Сицилії (1768) та в різних північних і центральних містах Італії – Турині (1770–1771), Венеції (1772–1779), Флоренції (1773, 1779), Болоньї (1778), Тревизо (1779) та ін. У 1779 р. він, на замовлення театру Сан-Самуель у Венеції, завершив оперу «*Gli eroi dei Campi Elisi*» – останню оперу свого друга Томазо Траетти, випускника неаполітанської консерваторії, який незадовго перед тим повернувся з Росії. Після 1779 р. Дж. Астаріта полишив територію Італії і деякий час перебував у Пресбурзі – тодішній столиці Угорського королівства (тепер Братислава), де в 1780 р. у придворному театрі було поставлено його опери-серія «*L'isola disabitata*»³ та «*Le cinesi*» (йшли разом, в один вечір, обидві написані і вперше поставлені у Флоренції в 1773 р.) та щойно написані оперу «*La Didone abbandonata* (1780) й ораторію «*Il trionfo della pietà*» (1780). Ставили опери Дж. Астаріти і в інших європейських містах і столицях (Дрезден, Прага, Санкт-Петербург та ін.).

У Росії Дж. Астаріта перебував двічі – в 1784–1789 та в 1794–1803 рр., переважно в Петербурзі й Москві, з можливими короткостроковими від'їздами до Італії. Петербурзька публіка ознайомилася з двома комічними операми Дж. Астаріти ще до його приїзду: у 1781 р. – з оперою «*Il Marito indolente*» (прем'єра в Болоньї, 1778) та влітку 1784 р. у Царському Селі було поставлено «*La dama immaginaria*» (прем'єра у Венеції, 1777). Дослідники зазначають, що Дж. Астаріта, напевно, хотів отримати в Петербурзі місце придворного капельмейстера при дворі Катерини II і стати наступником на цій посаді видатних італійських композиторів – Бальдазаре Галуппі, власного друга Томазо Траетти та Джованні Паїзієлло. Однак ще в березні 1784 р. на цю посаду було призначено Дж. Сарті, а Дж. Астаріта приїхав лише в листопаді того самого року. Майкл Медокс, антрепренер, засновник та очільник Петровського театру в Москві, запросив Дж. Астаріту на

¹ За деякими даними, від'їзд із Неаполя припадає на 1766 р. (композиторові на той час мало бути 17 або 21 рік, в залежності від того, яку дату народження вважати достовірною). Про від'їзд Дж. Астаріти з рідного міста ходили таємничі плітки. Джованні Паїзієлло характеризував Астаріту як високошанованого в Італії композитора, якому багато аплодували за його «приємний і природний стиль [...] хоча знавці іноді мали іншу думку». У той же час Паїзієлло вважав його людиною «поганим звичок», оскільки він «разом з іншим розбійником втік з Неаполя, образивши дівчину на вулиці вночі...», надалі «він відправився в Московію і показав себе [там] настільки ж позаною людиною. Помер далеко від батьківщини, жалюгідний і ненависний». Цитовано за URL: [http://www.treccani.it/enciclopedia/genaro-astarita_\(Dizionario-Biografico\)](http://www.treccani.it/enciclopedia/genaro-astarita_(Dizionario-Biografico)) (дата звернення 16.09.2019). Однак підтвердженн інформації про ганебну поведінку немає в інших верифікованих, у т. ч. російських, джерелах. Невідомо, як ставитися до слів Дж. Паїзієлло зараз, хоча би тому, що точно знаємо, що помер Астаріта в досить поважному віці і, все ж таки, на батьківщині.

² Дж. Астаріта керував капелою, напевно, з перервами, або в 1777 р. була спроба повернутися до Неаполя, оскільки у виданні лібрето, зокрема опери «*L'isola di Bengodi*» у 1777 р., він значиться як неаполітанський капельмейстер [12].

³ У відділі музичних фондів НБУВ зберігається автограф опери Дж. Астаріти без назви, написаної на сюжет «Безлюдного острова», але достеменно невідомо, чи копія це опери, поставленої у Флоренції в 1773 р. та у Братиславі в 1780 р., чи це – інший, самостійний, твір.

посаду капельмейстера першого громадського театру Росії (після Матіаса Стабінгера), де вже в січні 1785 р. відбулася прем'єра його балету «*La Vengeance de Cupidon...*» у постановці видатного хореографа Франца Мореллі (Francesco Morelli). Театр Медокса переживав складні часи, і невідомо, чи працював Дж. Астаріта в Петровському театрі пізніше січня 1785 р. Після Москви Дж. Астаріта, вірогідно, повернувся до Санкт-Петербурга, непрямым доказом чого є автограф опери «*I Capricci in amore*», датований 1787 р., що зберігається в бібліотеці Маріїнського театру. Відомостей про постановку цієї опери в Санкт-Петербурзі не збереглося (ставилась у Венеції 1791 р.). Перед від'їздом композитора з Петербурга там було показано ще одну його оперу, написану в неаполітанському дусі на лібрето Я. Б. Княжніна «Удавана божевільна» (партитура має назву «*La finta foletta*»); автор отримав за неї винагороду в 500 рублів. Так і не знайшовши в Росії гідного місця служби, Дж. Астаріта повернувся на батьківщину в 1789 р. Решту життя провів у Італії (Венеція, Флоренція та ін.) та Росії. У 1794 р. йому як комісіонеру російського імператорського двору було доручено князем Миколою Юсуповим, директором імператорських театрів, скомплектувати оперну трупу з найкращих італійських співаків і привезти її до Петербурга, взявши на себе роль «*Maestro inspettore e compositore del Teatro venale*», тобто антрепренера, композитора і музичного керівника. Дж. Астаріта привіз у 1795 р. власну італійську трупу, яка впродовж 10 років демонструвала найвищий рівень італійського оперного мистецтва, – було поставлено близько 40 назв опер, серед них опери В. Моцарта, Дж. Паїзіелло, Д. Чимарози, П. Гульєльмі, Дж. Сарті. Ставились опери і самого Дж. Астаріти – «*Rinaldo d'Ast*», «*I Visionari*» – остання, одна з найуспішніших його опер, вперше була представлена у Венеції, а після того в Турині, Пармі, Павії, Дрездені, Пезаро, Ліссабоні, Флоренції, Болоньї та ін. Інколи вона йшла під назвою «*I Filosofi*» та «*Gli Astrologhi immaginari*». Деякі арії з цих двох опер («*Rinaldo d'Ast*», «*I Visionari*») надруковано в Петербурзі в журналі «*Giornale musicale del teatro italiano di St- Pietroburgo, o scelta d'arie, duetti, terzetti, ouverturi etc. delle opere buffe, rappresentate sul Teatro imperiale de St- Pietroburgo nell'anno 1796...*», що видавався Б. Брайткопфом. Фактично, в журналі публікувалися твори, виконувані трупою Дж. Астаріти. Від 1796 р. він викладав спів у Імператорській театральній школі Санкт-Петербурга. У 1799 р. Дж. Астаріта став ініціатором щорічного виконання ораторій під час Великого посту. В 1803 році виїхав із Росії. Помер 18 грудня 1805 р. у Роверето.

Отже, білою плямою в біографії композитора залишається місце його перебування в період від січня–лютого 1785 р. по січень 1789 р. Перший дослідник нотної бібліотеки Розумовських О. Дзбановський зробив важливі спостереження про нотні джерела Дж. Астаріти у фонді музичного відділу і висловив гіпотезу про те, що композитор перебував на службі в Олексія Розумовського від 1785 р. У подальшому цю ідею підтримали А. Ольховський [5]¹, Т. Шефер, К. Чер-

¹ З невідомих причин у статті А. Ольховського, як і в інших статтях збірника «Українська музикальна спадщина», не зайдано про дослідження О. Дзбановського, матеріалами якого автори, без сумніву, скористалися.

пухова [12]. Дійсно, рукописи первісно датованих партитур-автографів із нотного зібрання Розумовських можуть бути непрямим доказом того, що в 1785–1787 рр. Дж. Астаріта перебував у Москві. Ймовірно, знайомство композитора з О. К. Розумовським відбулося ще наприкінці 1784 або на початку 1785 років. Саме тоді Олексій проживав у підмосковній садибі Горенки, де влаштував знаменитий, найбільший у тогочасній Європі, ботанічний сад¹, що вважався одним із головних московських див. Там само, в окремій будівлі, він зберігав одну з найбагатших бібліотек Росії з природничих наук², опікувався збиранням та впорядкуванням нотної бібліотеки. В особистому житті Олексія Кириловича 1784-й рік був етапним, пов'язаним із розлученням з дружиною Варварою Шереметєвою. Його палкою пристрастю в ці роки стали будівництво, збирання мінералогічних і ботанічних колекцій та бібліотек. На підставі дослідження каталогів із нотної колекції О. Розумовського (філіграні, послідовність здійснення записів) та визначення року публікацій записаних у них нотних видань нами зроблено висновок про активізацію роботи з упорядкування та каталогізації бібліотеки близько 1785 р. [2, с. 42]. Чи пов'язано це з можливим перебуванням Дж. Астаріти в цей час в оточенні як самого О. Розумовського, так і тих музикантів (Андрій Бадилевський, Сава Приходовський та ін.), які копіювали ноти та записували їх у каталоги, – невідомо, але й не виключено³.

Твори Дж. Астаріти в колекції Олексія Розумовського нині представлені чотирма рукописними нотними документами⁴, але за часів Розумовських їх було більше. До нашого часу не дійшли: інструментальні партії симфонії-увертюри *Сі бемоль мажор* і партитура ораторії «*La Morte d'Abelle*» (відомості про неї вписано до каталогу Репніних)⁵.

Симфонія-увертюра *Сі бемоль мажор* записана в каталозі XVIII ст. О. К. Розумовського під старим шифром № 12 [2, с. 487–488]. Там наведено нотний інципіт,

¹ У ботанічному саду Олексія Розумовського налічувалося 12 000 (за іншими даними – 7 000) рослин, було майже 40 (за іншими даними – 16) теплиць та оранжерей із різними температурними режимами. Вирощувалося багато рідкісних дерев і кущів, серед них – невідомі на той час рослини віскусів, що отримали на честь графа назви «*Razoumova tranquebarcia*» і «*Razoumova juniculata*». У 1808 р. було опубліковано каталог рослин ботанічного саду Розумовського: *Catalogue du Jardin des plantes de S. E. Monsieur le comte Alexis de Razoumoffsky, cons. Int. act. Chamb. act. Curateur de l'Universite de Moscou & a Gorenki. Moscou, 1808. 143 р. На утримання ботанічного саду, в т. ч. наукового та обслуговуючого персоналу, Олексій Кирилович витрачав щорічно 70 000 рублів (!).*

² Фактично, сад разом із бібліотекою були найбільшим науковим ботанічним центром Росії і одним із найбільших у тогочасній Європі.

³ Так званий «Головний» бібліотекар Розумовського, який здійснив більшість записів італійською мовою в каталогах XVIII ст., був, імовірно, італійцем за походженням [3, с. 34]. Однак знайти ім'я анонітного бібліотекаря серед музикантів того часу навряд чи вдасться.

⁴ Друковані нотні джерела Дж. Астаріти в даній статті не розглядаються.

⁵ Варвара Репніна (1778–1864) – найстарша донька О. К. Розумовського, дружина Миколи Репніна-Волконського. Бібліотека Репніних зберігалася в їхньому яготинському маєтку (Яготин у 1820 р. був подарований Варварі Олексіївні Репніній) і разом з ним надалі успадковувалася нащадками Репніних. Спеціально для бібліотеки було побудоване окреме приміщення, у 1914 р. там зберігалася від 30 до 40 тисяч книжок, поміж яких були найрідкісніші видання. Дякую Григорію Ганзбургу за надану інформацію про каталог Репніних, що зберігається в бібліотеці Харківського університету.

тональність та склад виконавців: «à 9. Strom.: 2. Violini, 2. Corni et Oboe, 1. fagotto, Alto, et Basso», а також початковий темп і розмір: «All[egr]o di molto, C [4/4]». Встановити назву опери, до якої написано увертюру, не вдалося, але показово, що перші такти твору збігаються з початком кантати Гаєтано Пуньяні «*La Scomessa*» (див. інципіт 1.1.1. у базі даних *RISM, ID No.: 464122957*), що свідчить про певні інтонаційні вподобання і шаблони, притаманні італійським маестро.

Партитура ораторії «*La Morte d'Abelle*», місцезнаходження якої на цей час так само невідоме, зберігалася в нашій Бібліотеці ще перед Другою світовою війною і, за свідченнями О. Дзбановського й А. Ольховського, на ній було зазначено не тільки рік написання – 1785, але й присвяту Олексію Розумовському¹.

Серед рукописних джерел Дж. Астаріти в колекції О. К. Розумовського маємо дві повні партитури опер – «Збитенник» (Перелік, № 44) і опера без назви [«*Gernando e Costanza*»] (Перелік, № 45)², партитуру арії Компаньона з невідомої опери (Перелік, № 46) і оркестрові голоси симфонії-увертюри. Партитури обох опер мають написи на титульному аркуші або перед нотним текстом – «*Originale di Gennaro Astarita*», а арія Компаньона написана тією самою рукою, але без слова «*Originale*», – з написом «*del S' Gennaro Astarita*». Для перевірки справжності автографів зіставляємо почерки рукописів із НБУВ з електронною копією автографа опери «*Il re alla caccia*» [«Король на полюванні»] (Перелік, № 7), що знаходиться у Фонді пруської культурної спадщини Державної бібліотеки в Берліні³. Порівняння почерків у київських і берлінському джерелах підтверджує їхню автографічність, оскільки варіанти індивідуальних особливостей письмових знаків (літери, ключі, знаки альтерації, ноти, паузи) та спосіб поєднання окремих фрагментів співпадають. Це цілком стосується опери без назви та арії. А щодо партитури «Збитенника», – абсолютно впевнено можна твердити про титульний аркуш, підписаний автором, і тільки з певними застереженнями – про нотний і словесний текст, оскільки рукопис є чистовиком, виконаним «занадто» охайно, старанно і каліграфічно в порівнянні з оперою без назви [«*Gernando e Costanza*»], де є набагато більше «слідів» творчого процесу. У другому томі рукопису «Збитенника» (інв. № 121556) у третьому акті починаючи від аркуша 40-го зворотного – словесний текст вокальних партій вписано іншою особою – змінюється манера заточування пера, лінії стають тоншими, а ритм і темп напису більш рівномірними, збільшується нахил літер, зменшуються розмір і окремі фрагменти накреслення знаків. Тобто рукопис «Збитенника» – частково автограф або авторизована копія.

¹ Частина нот із колекції Розумовських під час Другої світової війни була евакуйована до Уфи. Інший примірник ораторії (без присвяти на титульному аркуші, і невідомо – копія чи автограф) зберігається в Центральній музичній бібліотеці в Санкт-Петербурзі (колишня нотна бібліотека імператорських театрів). Про це йдеться в статті Порфирьєва [6, с. 67].

² У відділі музичних фондів НБУВ зберігаються саме партитури цих опер Астаріти, а не клавіри, як зазначено у статті І. Скорської [9].

³ У 1986 р. авторка статті ознайомлювалася з автографом опери «*I Capricci in atore*» в Центральній музичній бібліотеці Санкт-Петербурга.

Опера Дж. Астаріти «Збитенник» написана за однойменною п'єсою Я. Б. Княжніна в 1786 р. В оригіналі рукопису назва – «Сбитеньщик», текст під нотами вписано російською мовою, отже припущення дослідників про те, що Дж. Астаріта добре володів російською мовою – небезпідставне. П'єсу було не вперше взято за основу опери, двома роками раніше з'явився «Збитенник» Антона Бюлана (Антуана Булландта; *Antoine Bullant*), французького композитора, чеха за походженням. Бюланівська опера багато разів ставилася в Петербурзі й Москві впродовж XVIII і навіть у середині XIX ст. Вибір саме «Збитенника» як оперного сюжету для Дж. Астаріти був сміливим кроком не тільки з огляду на популярність опери Бюлана, але й тому, що це був його перший досвід написання опери не італійською мовою¹. Сюжет опери, за спостереженнями О. Дзбановського й А. Ольховського, нагадує «Севільського цирульника» Бомарше, відповідно, як і її персонажі: Степан – Фігаро, Волдирев – Бартоло, Паша – Розіна тощо. О. Дзбановському належать важливі спостереження про близькість мелодики кількох арій з цієї опери до української пісні, матеріали про історичний контекст твору, гіпотези про створення опери «Збитенник» на замовлення Олексія Кириловича і про можливу службу Дж. Астаріти у графа. А. Ольховський так само відзначив народний характер мелодій та ритміки, вплив українського мелосу на деякі арії (зокрема, у нього йдеться про арію Степана з першої дії), наголошував на особливому значенні «Збитенника», «що безпосередньо не маючи резонансу в розвитку української музики, він, проте, відіграв роль одного з перших зразків оперної літератури на Україні, що поклали основу живому реалістичному життєвому мистецтву, основами якого є народність і художня правда» [4, с. 37]. Хоча відомостей про постановку опери не збереглося, таке припущення є переконливим, оскільки в колекції присутні не тільки партитура, але й оркестрові партії увертюри до опери². Комплект складається з восьми рукописних партій (19 аркушів) і не має обкладинки, на якій мало би бути зазначено автора і назву опери. Атрибутований за старим шифром Каталогу симфоній і рукописною партитурою опери (інв. № 121555). Партії написано щонайменше чотирма копіїстами, серед них Сава Приходовський (партії 1-го і 2-го гобоїв, почерк встановлено за концертними симфоніями Пуньяні – описи див. Івченко № 416, 417). Партії *vl 1*, *vl 2*, *vla* написано другим почерком, *cor 1* і *cor 2* – третім, партія *b* – четвертим.

Автограф іншої опери з нотної колекції О. К. Розумовського датовано 1787 р. Спочатку назву опери було встановлено нами за іменами персонажів і текстом арій як «*Lisola disabitata*» («Безлюдний острів»), її літературне першоджерело – однойменне лібрето П. Метастазіо. З цією назвою опера потрапила до статті про композитора в енциклопедію «Мистецтво України» [2, с. 115]. У переліку творів Дж. Астаріти дійсно є опера з такою назвою, однак написана і поставлена наба-

¹ Постановки опер Дж. Астаріти здійснювалися не тільки італійською мовою. Такий висновок можна зробити на підставі назв опер німецькою мовою (див., наприклад, № 11, 13, 37 у переліку опер Астаріти) та примірників видань двомовних лібрето.

² Рукописні партії, без автора і назви [1. *Ouverture à 8. Strom: 2. Violini, 2. Oboe, 2. Corni, Alto et Basso*].

гато раніше (Флоренція, 1773; Братислава, 1780 р.). Виявилось, що наша атрибуція була не зовсім правильною, оскільки опера в каталозі Репніних, власників нотної бібліотеки О. Розумовського на початку XIX ст., все ж таки мала іншу назву – «Gernando e Costanza», але не виключено, що так назвав її бібліотекар Репніних під час каталогізації. Даних про постановку опери в Розумовських чи Репніних не маємо. Не виключено, що Дж. Астаріта зробив «римейк» опери, змінивши назву. Адже і він, й інші композитори XVIII ст. практикували постановку однієї й тієї самої опери під різними назвами, інколи додаючи вставні номери, змінюючи імена персонажів. Як уже зазначалося раніше, в цьому рукопису добре проглядаються «сліди» творчого процесу – закреслені і закреснені такти, виправлення, спостерігаються зміни кольору чорнила, за якими можна відстежити певну послідовність написання голосів – спочатку крайніх – одного басового і одного високого, потім – заповнення середніми голосами. Отже, в даному випадку, можливо, що це не копія опери «*L'isola disabitata*» або її перероблений варіант, а новий твір, про що свідчить не тільки авторська дата – 1787 рік, але й характер написання рукопису, зовсім не подібного до манери письма копіїстів. До того ж, рукопис написано на такому самому папері, як і партитура «Збитенника», створеного на російськомовне лібрето, отже, не раніше, ніж композитор приїхав до Росії (1785)¹. Тобто партитура опери «Gernando e Costanza» дійсно створена в 1787 р., як це зазначено самим автором перед нотним текстом, хоча й на той самий сюжет П. Метастазіо.

Автографом є й оперна арія Компаньона (бас або баритон²) – джерело, раніше не відоме дослідникам. Папір рукопису (10 аркушів) – подібний до паперу з інших рукописних автографів Дж. Астаріти з фондів НБУВ, тобто це венеціанський папір «три місяці». Рукопис не має титульного аркуша, ліворуч, перед нотним текстом, зазначено старий шифр із колекції «*No 581*» (рукою бібліотекаря), далі, в центрі аркуша, – почерком композитора: «*del S' Gennaro Astarita*» і у правому верхньому куті: «*Atto 2-o*». Розмір 2/4, тональність *Ci бемоль мажор*. Використано типовий як для Дж. Астаріти, так і для музики XVIII ст. склад інструментів у акомпанементі: перша і друга скрипки, два гобої, дві валторни «in *Be Fa*», альт і бас. Для встановлення назви опери за словесним текстом арії й персонажем необхідно знайти відповідне лібрето. Персонаж Компаньон зустрічається в опері «*Paese della Cuccagna*» на текст Карла Гольдоні [14]. Проте такої опери серед творів Дж. Астаріти не знайдено. Це може означати, що композитор її написав, але рукопис втрачено, і тому відомості про неї не збереглися. Інший варіант – Дж. Астаріта використав для опери іншу назву. В такому разі необхідно встановити, де в переліку творів композитора «маскується» сюжет опери про «Країну ледарів» («*Paese della Cuccagna*»). Припускаємо, що це опера «Острів Достатку» («*L'isola del Bengodi*») [15]. Якщо порівняти сюжет і текст лібрето двох опер, – вони майже співпадають, проте в передмові до «*L'isola del Bengodi*» Дж. Астаріти повідомля-

¹ Венеціанський папір з філігранями «три місяці», «лук зі стрілою» та літерами A, Z. Докладніше ідентифікувати папір не вдалося.

² Діапазон: *d – f*¹, або з варіантом верхньої ноти *es*¹.

ється, що лібрето «*Paese della Cuccagna*» К. Гольдоні змінено відповідно до вимог часу і побажань автора музики, замість трьох дій – дві та ін. Але слова арії Компаньона є тільки в лібрето «*Paese della Cuccagna*», і вкладено їх у уста іншого персонажа – Мадам Лібера. В передостанньому рядку текст «*Cuccagna tutti godono*» в арії замінено на «*Ritrovano il Bengodi*», що, по суті, є смисловим синонімом:

Le madri che defraudano
Le figlie della dote,
Le zie che si mantengono
Col bel della nipote,
E quei mariti che amano
Mangiar e non pensar,
Cuccagna tutti godono, [Ritrovano il Bengodi]
Ma poco suol durar.

Отже, нині не маємо змоги встановити назву опери остаточно, для цього необхідно перевірити, чи є ця арія в партитурі опери «*L'isola del Bengodi*», що зберігається в бібліотеці Флорентійської консерваторії імені Л. Керубіні. Однак, саме слово «*Bengodi*» замість «*Cuccagna*» наштовхує нас на думку, що це опера «*L'isola del Bengodi*».

Наукова новизна роботи пов'язана з дослідженням нотних документів Дж. Астаріти з фондів НБУВ на предмет їхньої відповідності категоріям автограф, авторизований рукопис і прижиттєва копія; з'ясовано ймовірні шляхи та час надходження творів до колекції О. К. Розумовського. Рукописні партитури опер «Збитенник» (1786, лібрето Я. Княжніна) та «*Gernando e Costanza*» (1787, лібрето П. Метастазіо з назвою «*L'isola disabitata*») дали змогу скласти уточнений перелік опер Дж. Астаріти та скоригувати відомості щодо біографії та творчої спадщини композитора. Вперше введено до наукового обігу автограф партитури оперної арії Компаньона. Вперше подається розширений перелік опер Дж. Астаріти, який доповнено перекладом назв українською мовою¹, позначенням жанру, місця та часу прем'єри.

Висновки. Судячи з репертуару театрів, опери Дж. Астаріти були конкурентоспроможними у XVIII ст., а його музика знаходила відгук у широкої публіки. Дж. Астаріта високо цінувався сучасниками передусім як композитор комічних опер, деякі з них були досить успішними. Загалом він написав понад 50 опер (раніше вважалося – більше 40), майже всі вони є різновидами італійської комічної опери (*opera buffa, drama giocoso, farsa*). У його доробку 7 опер-серія і опера-семісерія (тобто напівсерйозна, з елементами комічного). Декілька опер є операми-пастичо. Його стиль – елегантний та простий, але, на думку деяких дослідників, не дуже оригінальний. Точну кількість написаних композитором опер встановити без дослідження всіх нотних джерел на цей час є проблематичним, оскільки у XVIII ст. звичайним було ставити одну й ту саму оперу під різними назвами, або, не змінюючи сюжету та лібрето, написати нову оперу на той самий текст.

¹ Щиро дякую Олександрові Москальцю за переклад назв італійських опер Дж. Астаріти українською мовою.

Нааявні нотні джерела Дж. Астаріті із зібрання НБУВ використовувалися під час концертів і вистав у О. Розумовського, в т. ч. в українських садибах родини. Завдяки ним можна визначити роль і значення зарубіжних театральних шкіл у становленні національного музичного театру, як це намагався зробити А. Ольховський у статті «“Збитенщик” Дж. Астаріта».

Проте останнім часом, уже у XXI ст., спостерігається інтерес до його творчості і серед виконавців, і серед музикознавців, і навіть серед видавців. Дослідження рукописних нотних документів Дж. Астаріті дали змогу скласти уточнений перелік його опер та скоригувати відомості щодо біографії та творчої спадщини композитора. Вперше подається розширений перелік опер Дж. Астаріті в додатку.

Перелік опер Дж. Астаріті з перекладом назв українською мовою, позначенням жанру, лібретиста, місця і часу прем'єри¹.

1. L'orfana insidiata = Сирота в небезпеці. *Drama giocoso*, лібрето Паломба, (Giuseppe Palomba), Неаполь, літо 1765, пастичо (разом з Нікколо Піччінні).
2. Il corsaro algerino = Алжирський корсар. *Opera buffa*, Неаполь, осінь 1765.
3. Tra i due litiganti il terzo gode = Коли двоє сваряться, третій виграє. *Opera buffa*, Неаполь, 1766.
4. Il vaticinio di Carmenita = Пророцтво Карменіти. *Opera drama*, Палермо, 1768.
5. L'astuta cameriera = Хитра покоївка. *Drama giocoso*, Турин, осінь 1770.
6. Gli amanti perseguitati = Переслідувані коханці. *Opera semi-seria*, Турин, 1770.
7. Il re alla caccia = Король на полюванні. *Drama giocoso*, лібрето Гольдоні (Carlo Goldoni), Турин, 1770.
8. La critica teatrale = Театральна критика. *Drama giocoso*, лібрето Кальцабіджі (Ranieri de' Calzabigi), Турин, осінь 1771; Венеція, 1775.
9. La contessa di Bimbimpoli = Графиня Бімбімполі. *Drama giocoso*, лібрето Бертаті (Giovanni Bertati), Венеція, 1772; Лісабон, 1773.
10. Il divertimento in cambragna, див.: (La contessa di Bimbimpoli) = Розваги на селі, лібрето Бертаті (Giovanni Bertati), Дрезден, 1783.
11. Der Zeitvertreib auf dem Lande, див.: (La contessa di Bimbimpoli) = Розваги на селі.
12. I visionari = Провидці. *Drama giocoso*, лібрето Бертаті (Giovanni Bertati), Венеція, осінь 1772.
13. Die lächerlichen Gelehrten, див.: (I visionari) = Смішні вчені. *Drama giocoso*, лібрето. Бертаті (Giovanni Bertati), Дрезден, 1774.
14. I filosofi immaginari, див.: (I visionari) = Позірні філософи. *Drama giocoso*, лібрето Бертаті (Giovanni Bertati).
15. L'avarò in cambragna, див.: (L'avarò) = Скупий на селі. *Drama giocoso*, лібрето Бертаті (Giovanni Bertati), Турин, літо 1772.

¹ Нумерація позицій не співпадає з кількістю опер, написаних композитором, оскільки подеколи одна й та сама опера могла бути представлена під різними назвами.

16. La tomba di Merlino = Могила Мерліна. *Opera buffa*, лібрето Бертаті (Giovanni Bertati), Турин, осінь 1772.
17. La contessina = Маленька графиня. *Drama giocoso*, лібрето Котелліні за Гольдоні (Marco Coltellini after Carlo Goldoni), Ліворно, осінь 1772; як пастичо, Болонья, осінь 1778 (разом з Д. Чімароза та Ф. Гассманом).
18. L'isola disabitata = Безлюдний острів. *Drama per musica (opera seria)*, лібрето Метастазіо (Pietro Metastasio), Флоренція, осінь 1773; Пресбург (Братислава), 1780. Ставилася разом з оперою «Le cinesi».
19. Le cinesi = Китайки. *Drama per musica (opera seria)*, лібрето Метастазіо (Pietro Metastasio), Флоренція, осінь 1773; Пресбург (Братислава), 1780. Ставилася разом з оперою «L'isola disabitata».
20. Le finezze d'amore, o sia La farsa non si fa, ma si prova = Тонкощі кохання, або Спроба фарсу, якого не було. *Farsa (opera)*, лібрето Бертаті (Giovanni Bertati), Венеція, 1773, варіант у Мілані, 1791?
21. Non si fa ma si prova, див.: (Le finezze d'amore, o sia La farsa non si fa, ma si prova) = Тонкощі кохання, або Спроба фарсу, якого не було.
22. Li astrologi immaginari = Позірні астрологи. *Drama giocoso*, Луго, 1774.
23. Il marito che non ha moglie = Чоловік без дружини. *Drama giocoso*, лібрето Бертаті (Giovanni Bertati), Венеція, осінь 1774.
24. Il principe ipocondriaco = Принц-іпохондрик. *Drama giocoso*, лібрето Бертаті (Giovanni Bertati), Венеція, карнавал 1774.
25. La villanella incostante = Непостійна вілланелла. *Drama giocoso*, Кортонна, осінь 1774.
26. Il mondo della luna = Світ місяця. *Drama giocoso*, лібрето Гольдоні (Carlo Goldoni), Венеція, 1775.
27. Li sapienti ridicoli, ovvero Un pazzo ne fa cento = Смішні мудреці, або Дурень на всі сто. *Drama giocoso*, лібрето Бертаті (Giovanni Bertati), Прага, 1775.
28. L'avaro = Скупий. *Drama giocoso*, лібрето Бертаті (Giovanni Bertati), Феррара, карнавал 1776.
29. Armida (Armida e Rinaldo) = Арміда. *Opera seria*, лібрето Мільявакка і Дураццо (Giovanni Ambrogio Migliavacca, Giacomo Durazzo), Венеція, 1777.
30. Armida e Rinaldo, див.: (Armida) = Арміда і Рінальдо.
31. La dama immaginaria = Дама-примара. *Drama giocoso*, лібрето Бальякка (P. A. Vagliacca), Венеція, карнавал 1777; Санкт-Петербург, 1784.
32. Ulisse e Circe = Уліс і Цирцея. *Opera seria*, Неаполь (?), 1777.
33. L'isola di Bengodi = Острів Бенгоді. (L'isola del Bengodi). *Drama giocoso*, лібрето Гольдоні (Carlo Goldoni), Венеція, осінь 1777.
34. Il marito indolente = Ледачий чоловік (Безжальний). *Drama giocoso*, Болонья, осінь 1778; Санкт-Петербург, 1781.
35. Le discordie teatrali = Театральні негаразди. *Drama giocoso*, Флоренція, осінь 1779.
36. Il francese bizzarro (Der wunderliche Franzos) = Дивакуватий француз. *Drama giocoso*, Мілан, весна 1779; Венеція. Дрезден, 1786.
37. Der wunderliche Franzos (Il francese bizzarro) = Дивакуватий француз. *Drama giocoso*.

38. Il caffè di campagna = Сільська кава. *Opera buffa*, Трієст, квітень 1779.
39. Nicoletto bellavita = Ніколетто-життєлюб. *Opera buffa*, Тревизо, 1779.
40. Il trionfo della Pietà = Триумф співчуття, *opera seria*, Пресбург (Братислава), 1780.
41. Circe ed Ulisse = Цирцея і Уліс, *opera seria*, Брауншвейг, 1781 (на честь принцеси Пруської Філіппіни Шарлотти).
42. La molinarella = Млинарочка. *Opera buffa*, Равенна, весна 1783.
43. Il diavolo a Quattro = Диявол у чотирьох, *farsa*, Неаполь, карнавал 1785.
44. Сбитеньщик = Збитенник, комічна опера, лібрето Княжніна, 1786. Автограф зберігається в НБУВ.
45. Gernando e Costanza (L'isola disabitata) = Джернандо і Костанца, *Drama per musica (opera seria)*, лібрето Метастазіо (Pietro Metastasio), 1787. Автограф зберігається в НБУВ.
46. Paese della Cuccagna, див.: L'isola di Bengodi *Drama giocoso*, лібрето Гольдоні (Carlo Goldoni), 1785–1787?, Автограф арії з опери зберігається в НБУВ.
47. I capricci in amore = Примхи кохання. *Drama giocoso*, Санкт-Петербург?, 1787, 1789.
48. Il curioso accidente = Цікавий випадок. *Drama giocoso*, лібрето Бертаті (Giovanni Bertati), Венеція, осінь 1789.
49. Ipermestra = Гіпермнестра, *opera seria*, лібрето Метастазіо (Pietro Metastasio), Венеція, 1789.
50. Притворная сумасшедшая (Les Folies amoureuses) = Удавана божевільна. *Drama giocoso*, лібрето Княжніна, Санкт-Петербург, 1789; Москва, 1795.
51. Les Folies amoureuses, див.: (Притворная сумасшедшая).
52. L'inganno del ritratto (L'equivoco del ritratto) = Підроблений портрет. *Drama giocoso*, Флоренція, 1791.
53. L'impresario in scompiglio = Спантеличений імпресаріо. *Opera buffa*, Мілан, карнавал 1791.
54. La nobilità immaginaria = Удаване благородство, *intermezzo*, Флоренція, карнавал 1791.
55. L'equivoco del ritratto (L'inganno del ritratto) = Помилковий портрет, або Підроблений портрет. *Opera buffa*, Флоренція, весна 1791.
56. Il medico parigino o sia L'ammalato per amore = Паризький лікар, або Хворий від кохання. *Drama giocoso*, лібрето Паломба (Giuseppe Palomba), Венеція, карнавал 1792.
57. Le fallaci apparenze = Оманлива зовнішність. *Drama giocoso*, лібрето Лоренці (Giovanni Battista Lorenzi), Венеція, осінь 1793.
58. Il parrucchiere = Перукар. *Opera buffa*, Берлін, 1793.
59. Rinaldo d'Asti = Рінальдо д'Асті. *Opera buffa*, лібрето Карпані (Giuseppe Carpani), Санкт-Петербург, 30 червня 1796.
60. Gl'intrighi per amore = Інтриги через кохання, ?
61. Gli eroi dei campi Elisi = Герої полів Елізіума, Венеція, 1779. Опера Т. Траетти, яку завершив Астаріта.

Список використаних джерел

1. Архів НБУВ. Оп. 1. Спр. № 35. Дзбановський О. Т. Музична бібліотека Розумовського О. К. 89 арк.
2. Івченко Л. В. Астаріта Дженнaro // Мистецтво України : енцикл. у 5 т. / Кудрицький А. В., відпов. ред. та ін. Т. 1. Київ : «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1995. С. 115.
3. Івченко Л. В. Реконструкція нотної колекції графа О. К. Розумовського за каталогами XVIII століття. Київ, 2004. 643 с.
4. Івченко Л. В. Рукописні партитури опер з нотної бібліотеки Олексія Розумовського // VIII культурологічні читання пам'яті Володимира Подкопаєва. Київ, 2010. С. 479–485.
5. Ольховський А. В. «Збитенщик» Астаріта // Українська музикальна спадщина. [Харків] : Мистецтво, 1940. С. 28–43.
6. Порфирьева А. Л. Астарита // Музыкальный Петербург : энцикл. словарь. Т. 1 : XVIII век. Кн. 1 : А–И. СПб, 1996. С. 65–67.
7. Пряшнікова М. П. Антрепренер итальянской оперы Дж. Астарита в Петербурге: новые материалы // Русские музыкальные архивы за рубежом. Зарубежные музыкальные архивы в России. Москва, 2015. Вып. 7. С. 173–182.
8. Пуртов Ф. Э. Нотные издания XVIII века : каталог. Санкт-Петербург : Бельведер, 2007. 466 с. (на с. 13–14, позиции 7 и 8).
9. Сікорська І. М. Астаріта // Українська музична енциклопедія. Т. 1 : А–Д. Київ, 2006. 10. Українська музикальна спадщина / А. В. Ольховський (відпов. ред.). [Харків] : Мистецтво, 1940. 159 с.
11. Ходорковская Е. С. Астаритты Ж. труппа // Музыкальный Петербург : энцикл. словарь. Т. 1 : XVIII век. Кн. 1 : А–И. Санкт-Петербург, 1996. С. 67–72.
12. Шеффер Т. В., Черпухова К. М. Нотозібрання Розумовських з фондів ЦНБ АН УРСР – цінний документ музичної культури України XVIII ст. // Українське музикознавство : наук.-метод. міжвід. щорічник. Київ, 1971. Вип. 6. С. 170–184; список авторів музики: с. 252–262.
13. *L'isola di Bengodi: dramma giocoso per musica*. (1777). [Venezia?, 1777] URL: <https://www.loc.gov/item/2010664121/>
14. *Il paese della Cuccagna : commedia per musica*. (1750). Venezia. Image: <https://www.loc.gov/item/2010665086/>
15. Libby, Dennis. Astarita [Astaritta], Gennaro [text] // *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*. 2nd ed, Oxford ; New York : Grove, An Imprint of oxford Press, 2001. Vol. 2: Aristoxenus ro Bax. S. 121.
16. McClymonds, Marita P. Astarita [Astaritta], Gennaro [work list] // *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*. 2nd ed. Oxford : N. Y : Grove, An Imprint of Oxford Press, 2001. Vol. 2: Aristoxenus ro Bax. S. 121–122.

References

1. Fond 1, Unit 35. Archive of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine. [In Ukrainian].
2. Ivchenko, L. V. (1995). Astarita Gennaro [Astarita Gennaro]. In *Mystetstvo Ukrainy : entsykl. u 5 t.* [Art of Ukraine: Encyclopedia of 5 vols.]. Vol. 1. Kyiv. [In Ukrainian].
3. Ivchenko, L. V. (2004). *Rekonstruktsiia notnoi kolektsii hrafa O. K. Rozumovskoho za katalogamy 18th stolittia* [Reconstruction of music collection by Count O. K. Rozumovskyy according to the catalogs of the 18th century]. Kyiv. [In Ukrainian].
4. Ivchenko, L. V. (2010). Rukopysni partytury oper z notnoi biblioteky Oleksiia Rozumovskoho [Handwritten scores of operas from the musical library of Alexei Razumovskyy]. In *8 kulturolohichni chytannia pamiati Volodymyra Podkopaieva* [8th Cultural Readings of Vladimir Podkopayev's Memory]. Kyiv. [In Ukrainian].
5. Olkhovskyy, A. V. (1940). «Sbytenshchuk» Astarita [«The Sbiten Vendor» by Astarita]. In *Ukrainska muzykalna spadshchyna* [Ukrainian musical heritage]. Kharkiv. [In Ukrainian].
6. Porfireva, A. L. (1996). Astaritta [Astaritta]. In *Muzykalnyi Peterburg* [Musical Petersburg]. Vol. 1 : XVIII, Book 1 : A–I. St. Petersburg. [In Russian].
7. Prjashnikova, M. P. (2015). Antreprener italjanskoj opery Dzh. Astarita v Peterburge: novye materialy [The entrepreneur of the Italian opera G. Astarita in St. Petersburg: new materials]. In *Russkie muzykalnye arhivy za rubezhom. Zarubezhnye muzykalnye arhivy v Rossii* [Russian music archives abroad. Foreign music archives in Russia]. Vol. 7. Moscow. [In Russian].
8. Purtov, F. Je. (2007). *Notnye izdanija 18 veka : katalog* [Eighteenth-century sheet music: a catalogue]. St. Petersburg. [In Russian].
9. Sikorska, I. M. (2006). Astarita [Astarita]. In *Ukrainska muzychna entsyklopediia* [Ukrainian Musical Encyclopaedia]. Vol. 1 : A–D. Kyiv. [In Ukrainian].
10. *Ukrainska muzykalna spadshchyna* (1940) [Ukrainian musical heritage]. Kharkiv. [In Ukrainian].
11. Khodorkovskaia, E. S. (1996). Astaritta Zh. truppa [Astaritta's troupe]. In *Muzykalnyi Peterburg* [Musical Petersburg]. Vol. 1 : XVIII, Book 1 : A–I. St. Petersburg. [In Ukrainian].
12. Sheffer T. V., Cherpukhova K. M. (1971). Notozibrannia Rozumovskyykh z fondiv TsNB AN URSS – tsinnyi dokument muzychnoi kultury Ukrainy XVIII st. [Music collection of Razumovskyy from the fonds of the Central Library of the USSR National Academy of Sciences – a valuable document of musical culture of Ukraine of the 18th century]. In *Ukrainske muzykoznavstvo* [Ukrainian musicology]. Vol. 6. Kyiv. [In Ukrainian].
13. *L'isola di Bengodi: dramma giocoso per musica.* (1777). [Venezia, 1777] Image: <https://www.loc.gov/item/2010664121/>. [In Italian].
14. *Il paese della Cuccagna : commedia per musica.* (1750). Venezia. Image: <https://www.loc.gov/item/2010665086/>. [In Italian].
15. Libby, Dennis. (2001). Astarita [Astaritta], Gennaro. In *The New Grove Dictionary of Music and Musicians. 2nd, ed . Vol. 2: Aristoxenus ro Bax.* Oxford ; New York. [In English]. <https://doi.org/10.1093/gmo/9781561592630.article.40020>
16. McClymonds, Marita P. (2001). Astarita [Astaritta], Gennaro [work list]. In: *The New Grove Dictionary of Music and Musicians. 2nd, ed . Vol. 2: Aristoxenus ro Bax.* Oxford ; New York. [In English]

Larysa Vasylivna Ivchenko,

Candidate of Art Studies,

Head of Music Fonds Department, Institute of Book Studies,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine

ORCID: 0000-0003-2562-3979

e-mail: ivchenko@nbuv.gov.ua

Gennaro Astarita's pieces in the Oleksii Rozumovskyi music collection

The aim of the study is to obtain information about the creative path of Italian composer G. Astarita (c. 1745–1805) by the method of complex research of his music sources available in the Music Fonds Department of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine (VNLU). **The methodology of the research** is based on the application of methods of special historical disciplines – archeography, book studies and filigranology, musical source studies and personal empirical observations. **The scientific novelty** of the work. For the first time musical sources by G. Astarita from the VNLU fonds have been classified into the categories of autographs, authorized manuscripts and lifetime copies. The titles of some of the works have been clarified and some of them have been defined for the first time, possible ways of documents acquisition for the collection are outlined. It is confirmed that the handwritten score of the untitled opera [«Gernando e Costanza»] (1787, libretto «L'Isola disabitata» by P. Metastasio) is the autograph of the composer. The autograph of the Aria by Compagnone (1785–1787) was introduced into scientific circulation. The score of the opera «The Vendor of Sbiten» (1786, libretto by Ya. Kniashnin) is an autograph, but in the vocal parts there are inscriptions except by Astarita also in other handwriting (that is, an authorised manuscript). Manuscripts of instrumental parts of the overture to the opera «The Vendor of Sbiten» are copies of the 18th century (c. 1786 year). For the first time, an extended list of G. Astarita's operas, compiled from various sources, with an indication of the genre, location and time of the premiere, supplemented by a translation of the titles into Ukrainian. **Conclusions.** The information from the manuscripts made it possible to adjust assertion about the composer's creative heritage and biography, including his location in 1785–1787. In total, G. Astarita has written about 60 operas, almost 40 of them are varieties of Italian comic opera (*drama giocoso*, *opera buffa*, *farsa*), and 7 *opera seria*. G. Astarita's operas were competitive in the 18th century judging from the repertoire of theaters and his music was supported by the general public. At the same time, the information obtained allowed us to contribute to the definition of musical tastes of representatives of the Ukrainian elite of the 18th century, since this documents are part of the music collection of Oleksii Rozumovskyi.

Key words: attribution of sheet music, Gennaro Astarita, Italian opera, Oleksii Rozumovskyi.

Лариса Васильевна Ивченко,

кандидат искусствоведения,

заведующая отделом музыкальных фондов Института книговедения

Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского

ORCID: 0000-0003-2562-3979

e-mail: ivchenko@nbuv.gov.ua

Произведения Дженнаро Астариты в нотной коллекции Алексея Разумовского

Целью исследования является получение информации о творческом пути Дж. Астариты (ок. 1745–1805), итальянского композитора неаполитанской школы, методом осуществления комплексной атрибуции его нотных документов из отдела музыкальных фондов Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского. **Методология исследования** основана на применении методов специальных исторических дисциплин – археографии, книговедения и филигранологии, музыкально-источниковедения и собственных эмпирических наблюдений относительно авторства и датировки нотных документов. **Научная новизна** работы связана с первым исследованием нотных источников Дж. Астариты из фондов Библиотеки на предмет их соответствия категориям автограф, авторизованная рукопись и прижизненная копия, уточнены и установлены названия произведений, выяснены возможные пути их поступления в коллекцию. Подтверждено, что рукописная партитура оперы без названия [«Gernando e Costanza»] (1787, либретто «L'Isola disabitata» П. Метастазіо) – автограф композитора. Впервые вводится в научный оборот автограф партитуры арии Компаньона (1785–1787, либретто К. Гольдони из оперы «Il paese della Cuccagna» или «L'isola del Bengodi»). Партитура оперы «Сбитенщик» (1786, либретто Я. Княжнина) – автограф, но имеются надписи словесного текста в вокальных партиях другим почерком (то есть – авторизованная рукопись). Инструментальные партии увертюры к опере «Сбитенщик» являются прижизненными копиями. Впервые подается расширенный перечень опер Дж. Астариты, составленный по разным источникам, с указанием жанра, места и времени премьеры, дополненный названиями опер в переводе на украинский язык. **Выводы.** Сведения о рукописях дали возможность скорректировать информацию о творческом наследии и биографии композитора, в частности о вероятном месте его пребывания в 1785–1787 годах. Дж. Астарита написал около 60 опер, почти 40 из них являются разновидностями итальянской комической оперы (drama giocoso, opera buffa, farsa), 7 опер-серия. Судя по репертуару театров, оперы Дж. Астариты были конкурентоспособными в XVIII веке, а его музыка находила отклик у широкой публики. Кроме того, полученная информация предоставила возможность скорректировать наши знания о музыкальных вкусах представителей украинской элиты XVIII века, поскольку исследуемые документы являются частью нотной коллекции Алексея Разумовского.

Ключевые слова: атрибуция нотных источников, Дж. Астарита, итальянская опера, А. К. Разумовский.

*Стаття підготовлена 15 травня 2019 року;
подана до друку 20 травня 2019 року.*